ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

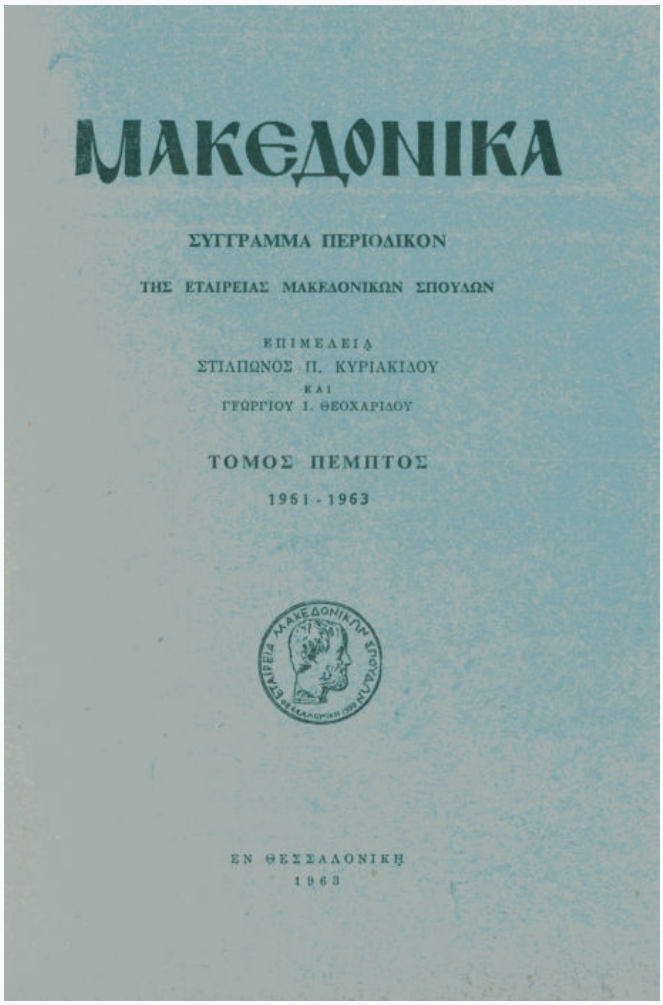

Αμφιλόχιος Παρασκευάς: συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης κατά τον 18ο αιώνα

Αναστάσιος Χ. Μέγας, Νικόλαος Π. Δελιαλής

doi: 10.12681/makedonika.801

Copyright © 2014, Αναστάσιος Χ. Μέγας, Νικόλαος Π. Δελιαλής

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μέγας Α. Χ., & Δελιαλής Ν. Π. (1963). Αμφιλόχιος Παρασκευάς: συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης κατά τον 18ο αιώνα. *Μακεδονικά*, *5*(1), 415–437. https://doi.org/10.12681/makedonika.801

ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς παιδείας τῆς Κοζάνης κατὰ τὸν 18ο αἰώνα.

Ὁ Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς δὲν ὑπῆρξε διδασκαλικὴ φυσιογνωμία τῆς φήμης ἢ τῆς ἀξίας ἑνὸς Εὐγενίου Βούλγαρη ἢ ἑνὸς Ἀθανασίου Παρίου· ἔζησε καὶ πέθανε ταπεινὸς δάσκαλος δεύτερης σειρᾶς. Τὸ ὄνομά του σήμερα, ὅπως καὶ στὴν ἐποχή του πέρα ἀπὸ ἕνα στενὸ τοπικὸ κύκλο, δὲν σημαίνει τίποτε· οὔτε θόρυβο δημιούργησε γύρω ἀπὸ τὸ ἄτομό του καὶ τὶς ἰδέες του ὅσο ζοῦσε, παρόλο πού, ἂν ἤθελε, ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ ἐπιτύχη,[1] οὔτε τὰ συγγράμματά του φρόντισε νὰ τυπώση ἢ σὲ χειρόγραφα νὰ διαδώση, γιὰ νὰ κυνηγήση τὴν ὑστεροφημία. Ντυμένος τὸ ἀπέριττο ράσο τοῦ ἱερομόναχου περιέφερε τὶς λίγες-πολλὲς γνώσεις του στὶς πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ τὶς πρόσφερε μὲ ἀγάπη καὶ ζῆλο παίρνοντας ἀπὸ τὴν κοινότητα τὸ πενιχρὸ ποσὸ τῶν 200 γροσίων τὸ χρόνο. Κι ὅμως, ἂν ἡ ἀξία τῶν δασκάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρέπει νὰ μετριέται ὄχι ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς, ποὺ ἡ τεχνητὴ φήμη τὴν ἀνέβαζε συχνά, ἢ ἀπὸ τὸν ὄγκο ἢ καὶ τὴν ποιότητα ἀκόμη τῶν συγγραμμάτων τους (ἡ συγγραφικὴ ἀπασχόληση πάντα εἶναι ζημία στὸ ἄμεσο παιδαγωγικὸ ἔργο), ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καλὴ ποιότητα καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, ἀδίσταχτα ὁ Ἀμφιλόχιος ἀξίζει νὰ τεθῆ ἀνάμεσα στοὺς πρώτους στὴν ἱεραρχία τῶν ταπεινῶν αὐτῶν δασκάλων καὶ στὸ διάμεσο ἐκεῖνο σκαλοπάτι, ἀπ' ὅπου ἀρχίζει

---

[1] Πρβ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 77 ἑξ. «Καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος οὗτος, ἂν δὲν ἦτον ἁπλοῦς καὶ ἀκέραιος καὶ ἤξευρε νὰ οἰκονομήση πανουργοτέρως αὐτὸ τὸ ἐπιτήδευμά του (ἐννοεῖ τὴ χρησμολογική του μέθοδο) καὶ νὰ τὸ ὑποκριθῇ καὶ νὰ συνθέση συνέχειαν ἀλληλοσύνδετον τῶν τοιούτων χρησμῶν του καὶ ἔκτασιν εἰς πολλὰς κοσμικὰς ὑποθέσεις περὶ τῶν ἐσομένων, ἤθελε πιάσῃ τὸν τόπον τῶν Σιβυλλῶν καὶ Βέκκων καὶ οἱ χρησμοί του ἤθελε φυλάττωνται εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἁπλουστέρων καθὼς καὶ οἱ τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὡς μέγα κειμήλιον καὶ ὡς ἐξ ἀνωτέρας ἐπιπνοίας ἀποκεκαλυμμένοι, καὶ τότε ἤθελεν ἀπολαύση τὴν ὑπεροχικὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμῶν δὲν ἐκοινοποίησεν εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ κανονίου του καὶ ἔχασεν ἅμα καὶ τὴν ἀληθῆ δόξαν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἔχῃ, ἂν τὸ ἐκοινοποίει καὶ τὸ ἔκαμνε γνωστὸν ἔστω καὶ ὡς ἐδικόν του ἐφεύρημα, καὶ ἤθελεν ἀναφέρηται εἰς τὴν ἱστορίαν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἐφευρέται ἄλλων πραγμάτων ἢ ἀνακαλυπταὶ τῶν ἀπολεσθέντων διὰ τὸν χρόνον καὶ τὰς περιστάσεις.»

ἡ ἐκλεκτὴ χορεία τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους. Ἀνέδειξε μαθητὰς καὶ πολλοὺς καὶ καλούς, ὅπως εἶναι ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου,[1] ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης,[2] ὁ Χαρίσιος Μεγδάνης[3] καὶ πλῆθος ἄλλοι,[4] ἐξαίρετοι καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς συγγραφεῖς, ἀλλ' ἄγνωστοι κι αὐτοὶ σήμερα, ὄχι γιατὶ δὲν τὸ ἀξίζουν, ἀλλὰ γιατὶ δὲν βρέθηκε κανεὶς νὰ τοὺς προβάλη ὅπως πρέπει.

Ἰδιαίτερη μονογραφία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἔχει γραφῆ. Ἄφθονες πληροφορίες[5] παρέχει ὁ Χαρίσιος Μεγδάνης στὸ δυσεύρετο σήμερα βιβλιαράκι του *Ἀγγελία* κλπ.,[6] στὸ ὁποῖο ἐκθέτει τὴν ἱστορία τῶν σχολείων καὶ τῶν δασκάλων τῆς Κοζάνης, καὶ λίγες ἀλλὰ χρήσιμες ὁ Γεώργιος Ζαβίρας στὴ *Νέα Ἑλλάδα*.[7] Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι, ποὺ τυχαίνει νὰ ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὸν Ἀμφιλόχιο, ἐπαναλαμβάνουν τὶς πλη-

---

[1] Τὴ σχετικὴ μ' αὐτὸν βιβλιογραφία δίνει ὁ Ν. Π. Δελιαλῆς, Κατάλογος ἐντύπων Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 196, ἀριθ. 752 καὶ 753. Ἂς προστεθῆ σ' αὐτή: Σπ. Λάμπρου, Ἔργα Γεωργίου Σακελλαρίου, Ν. Ἑλληνομν. 10 (1913) 353.

[2] Ἡ λογοτεχνικὴ μορφὴ τοῦ Μιχ. Περδικάρη καὶ ἰδιαίτερα ἡ στάση του ἀπέναντι στὸν Ρήγα ἀξίζει νὰ μελετηθῆ μὲ προσοχὴ καὶ χωρὶς προκαταλήψεις.

[3] Τὰ συγγράμματά του στὸν Δελιαλῆ, Κατάλογος, σ. 216, ἀριθ. 831-834.

[4] Βλ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 67 - 69.

[5] Ὁ Μεγδάνης ἀφιερώνει γιὰ τὸν δάσκαλό του πάνω ἀπὸ δώδεκα σελίδες, περισσότερες ἀπὸ κάθε ἄλλον, ποὺ βιογραφεῖ ἐκεῖ.

[6] Ὁλόκληρο τὸν τίτλο στὸν Δελιαλῆ, Κατάλογος, σ. 217, ἀριθ. 834 σημ. Σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης ὑπάρχει πλῆρες ἀντίτυπο τῆς «Ἀγγελίας», ἀλλὰ κι αὐτὸ χωρὶς τοποχρονολογία.—Γιὰ κείνους, ποὺ θὰ θελήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν «Ἀγγελία», ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τῆς «Ἀγγελίας» ἀξίζει νὰ δώσουμε ἐδῶ μερικὲς πληροφορίες: Ὁ Κ. Α. Γουναρόπουλος στὰ Κοζανικά του [Πανδώρα 22 (1872) 488 - 499, 507 - 514, 531 - 538, 555 - 562] καὶ ὁ Παναγ. Ν Λιούφης στὴν Ἱστορία τῆς Κοζάνης (Ἀθ. 1924) ἀντιγράφουν, ὁ δεύτερος μάλιστα κατὰ λέξη, τὸν Μεγδάνη καὶ μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν, μὲ κάποια βέβαια ἐπιφύλαξη, ἀντὶ τῆς «Ἀγγελίας».— Στὸ περιοδ. Ξενοφάνης 4 (1906) 375 - 384 ὁ Ἰωάννης Καλογερᾶς δημοσίευσε πρωτότυπες δῆθεν πληροφορίες τοῦ θείου του Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Νικηφόρου Καλογερᾶ. Πρόκειται γιὰ σταχυολόγημα ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία» (ἀπὸ σ. 42 ἕως σ. 72), καὶ μιὰ πρόχειρη ἀντιβολὴ ἔδειξε πὼς οἱ σημειώσεις τοῦ Καλογερᾶ εἶναι γεμάτες ἀπὸ σημαντικὰ λάθη, ποὺ ἀλλοιώνουν καὶ διαστρεβλώνουν τὸ νόημα καὶ τὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα τῆς «Ἀγγελίας».—Ὁ Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνστάντιος (1894 - 1910) θέλησε τὸ 1900 καὶ 1901 νὰ ἀναδημοσιεύσῃ τὴν «Ἀγγελία» στὴν Ἐκκλησ. Ἀλήθεια, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες ἐπιστολὲς καὶ διαμαρτυρίες του πρὸς τοὺς ἁρμοδίους στὴν Κωνσταντινούπολη [Κώδ. Ἀλληλογρ. Κωνσταντίου ἀριθ. 12 (σ. 125 καὶ 131) καὶ ἀριθ. 43 (σ. 6), ποὺ φυλάσσονται στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης]. Τὰ χειρόγραφα, ποὺ εἶχε στείλει ὁ Κωνστάντιος στὴν Κωνσταντινούπολη, βρίσκονται σήμερα στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν μαζὶ μὲ τὰ κατάλοιπα τοῦ Β. Μυστακίδου [πρβ. ΕΕΒΣ 16 (1940) 191, ἀριθ. 416].

[7] Γεωργίου Ζαβίρα, Νέα Ἑλλὰς κλπ., ἔκδ. Γ. Π. Κρέμου (Ἀθ. 1872) σ. 195 ἑξ.

ροφορίες τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Μεγδάνη, ἐνῶ ἐλάχιστοι προσθέτουν κάτι παραπάνω κι αὐτὸ πάλι χωρὶς νὰ τὸ βασανίζουν καὶ νὰ τὸ στηρίζουν. Ὡς πρὸς τὴ μικρὴ αὐτὴ προσφορά, πρέπει νὰ δηλωθῆ πῶς δὲν φιλοδοξεῖ νὰ ἐξαντλήση τὸ θέμα· οὔτε κὰν θὰ καταπιαστῆ μὲ ὁρισμένες πλευρὲς τῆς προσωπικότητας τοῦ Ἀμφιλοχίου, ὅπως ἡ χρησμολογική του δραστηριότητα· μόνο μερικὰ στοιχεῖα, ἄγνωστα τὰ περισσότερα, θὰ προσκομίση καὶ θὰ συζητήση, ξεφεύγοντας κάπου κάπου ἀπὸ τὰ αὐστηρὰ περιθώρια τοῦ θέματος, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ στρέψη τὴν ἔρευνα καὶ πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς ἄλλες ἀγνοημένες προσωπικότητες τῶν χρόνων τῆς σκλαβιᾶς.

*
* *

Οὔτε πότε γεννήθηκε ὁ Ἀμφιλόχιος γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια οὔτε πότε πέθανε. Ἐξακριβωμένα τὸν συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1754 ἐφημέριο στὸ Kecskemét (Αἰγόπολη, κατὰ τὸν Ζαβίρα) τῆς Οὐγγαρίας[1] καὶ γιὰ τελευταία τὸ 1798 δάσκαλο στὸ Βελβεντό.[2] Κατὰ τὸν Μεγδάνη,[3] σὲ βαθιὰ πλέον γεράματα ἔχει ἀποσυρθῆ στὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας στὴν Ἐλασσόνα, ὅπου καὶ πεθαίνει. Ἄρα μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ἡ διδασκαλική του δραστηριότητα ἀγκαλιάζει σχεδὸν ὁλόκληρο τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰώνα καὶ ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς του τὸ μεγαλύτερό του μέρος.

Αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ εἴμαστε βέβαιοι εἶναι ὁ τόπος τῆς καταγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς του. Γεννήθηκε καὶ σπούδασε στὰ Γιάννινα, τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἕνας ἀπὸ τὸ πολύβοο σμῆνος τῶν ἀποστόλων-δασκάλων, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν ξακουστὴ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου, γιὰ νὰ γίνουν πρωτεργάτες στὴν πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀφύπνιση τοῦ 18ου αἰώνα στὶς βόρειες ἰδιαίτερα ἐπαρχίες, ἦταν καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος, μαθητὴς τοῦ περιφήμου Μπαλάνου Βασιλοπούλου, τοῦ ὁποίου ὄχι μόνο τὴν ἐξαίρετη μόρφωση καρπώθηκε, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος κληρονόμησε γιὰ κάθετι τὸ νεωτεριστικό, ἰδιαίτερα γιὰ τὴ νεωτέρα φιλοσοφία τοῦ Βούλγαρη, σὲ σημεῖο ποὺ καὶ τὸ ὄνομά του «νὰ μὴ ὑποφέρῃ νὰ ἀκούῃ ἡσύχως».[4]

---

[1] Ἰωάννου Hajnóczy, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Kecskemét (Οὐγγροελληνικαὶ Μελέται, ἀριθ. 8). Budapest, 1939, σ. 25.

[2] Βλ. καὶ παρακάτω σ. 435.— Ὁ Μεγδάνης, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἡ σχολαρχία τοῦ Ἀμφ. στὴν Κοζάνη κράτησε ὡς τὸ 1797 καὶ ὅτι κατόπι πῆγε στὰ Σέρβια καὶ στὸ Βελβεντό, παραθέτει χρησμούς του, ποὺ ἀναφέρονται σὲ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1798 καὶ 1799. Αὐτὸ δείχνει τουλάχιστο ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δὲν ἔχασε ἐπαφὴ μὲ τὴν Κοζάνη· ὅτι ἄλλωστε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1798 βρισκόταν ἐκεῖ, μαρτυρεῖ τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς ποὺ δημοσιεύομε παρακάτω στὴ σ. 436.

[3] Ἀγγελία, σ. 79.— Ὁ Ἀραβαντινός, Βιογραφικὴ Συλλογὴ κλπ., χρονολογεῖ τὴν ἀποχώρηση στὸ μοναστήρι στὰ 1803· δὲν κατέχομε καμιὰ μαρτυρία ἢ ἄλλη πληροφορία, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ τὸ δεχτοῦμε.

[4] Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 66 ἑξ.

Πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ κατάσταση τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν εἴχαμε ὡς τώρα ἄλλες, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μοναδικὴ τοῦ Γουναροπούλου, τὴν ὁποία φαίνεται πὼς περισυνέλεξε ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση τῆς Κοζάνης:[1] «μετὰ θάνατον τῶν δύο τέκνων καταλιπὼν τὴν γυναῖκα Δάφνην, μεταβαίνει καὶ γίνεται ἱερομόναχος ἐν τῇ κατ' Ἐλασσῶνα μονῇ τῆς Θεοτόκου».[2] Κατὰ πόσο ἡ πληροφορία αὐτὴ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, δὲν μποροῦμε νὰ ἐλέγξωμε· κάποιο ποσοστὸ πάντως ἀλήθειας πρέπει νὰ κρύβη, ἂν δὲν εἶναι ὁλότελα ἀληθινή. Κάποια μεγάλη συμφορὰ θὰ πρέπει νὰ ἀνάγκασε τὸν Ἀμφ. νὰ φύγη ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ πάη στὴν Ὀλυμπιώτισσα νὰ γίνη μοναχός. Τὸ συμπεραίνομε καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ποτὲ κατόπι στὴ ζωή του δὲν ξαναγυρίζει στὰ Γιάννινα, οὔτε κὰν τὰ ἐπισκέπτεται, οὔτε καὶ παρουσιάζεται νὰ ἔχη σχέσεις μὲ τοὺς ἐκεῖ. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Προσπάθησε νὰ ἐξαφανίση κάθε στοιχεῖο, ποὺ ἀφοροῦσε τὴν προμοναχική του ζωή· ὅ,τι περισώθηκε, δὲν ὀφείλεται στὴ θέλησή του. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐγκατέλειψε τὴ γυναίκα του καὶ θέλοντας νὰ κόψη κάθε δεσμὸ μὲ τὴ γενέτειρά του νὰ ἔγινε μοναχός.

Μιὰ προσεκτικὴ ἔρευνα στὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔντυπα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης ἔδωσε τὶς παρακάτω πληροφορίες, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη τους χρησιμότητα ρίχνουν κάποιο ἀμυδρὸ φῶς στὴν προμοναχικὴ ζωὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου.

Α. Σημειώσεις καὶ ἐνθυμήσεις διαφόρων κτητόρων σὲ ἀντίτυπο τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνη[3]:

Σελ. α΄:

καὶ τόδε ξὺν τοῖς ἄλλοις παναγιώτου νικολάου νικοστόρη
ὤνητο κατὰ τὸ αψμς' αἰθὺρ η:
νῦν δὲ ἀθανασίου παρασκευᾶ αψμθ' ἰουλίου 18 ἀγόρασα
ἀγόρασα αὐτὸν ἄσπρα 460 ἀπὸ τὸν ἀναγνώστην
καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίου πέλει.

Σελ. κε΄:

Κ(ατὰ)[4] *αψμθ' ἰουλίου ις' ἀγόρασα τὸ παρὸν βιβλίον, ἀπὸ παναγιώτην ἀναγνώστην τῆς μητροπόλεως ἄσπρα 460. ἀθανάσιος ὁ τοῦ παναγιώτου παρασκευᾶ.*

---

[1] Πρβ. τὴ δήλωσή του στὴν ἀρχὴ τῶν Κοζανικῶν, σ. 488: «εἰς ἐξιστόρησιν τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ βοηθήματα εἶχον τὰς ἀγράφους παραδόσεις τῶν κατοίκων...».

[2] Κοζανικά, σ. 531.— Ἡ Ἀγγελία, τὴν ὁποία ὁ Γουναρόπουλος ἀκολουθεῖ πιστὰ ὡς τὸ 1819, δὲν ἀναφέρει τίποτε τὸ σχετικό.

[3] Ἀριστοφάνους Κωμῳδίαι ἐννέα μετὰ σχολίων... Florentiae per haeredes Philippi Juntae. Anno salutis MDXXV.

[4] Ἢ *Κ(ύριος)*.

Κάτω ἀπὸ τὸν κολοφώνα:

καὶ τόδε μετὰ τῶν ἄλλων παναγιώτου νικολάου νικοστόρη τοῦ ἐξ ἰωαννίνων: ὤνητο κατὰ τὸ αψμζ' καὶ ἔστω εἰς μνήμην τῶν εὑρισκομένων φίλων μου μάλιστα δὲ τοῦ ἀδελφοπιτοῦ μου παναγιώτη υἱοῦ συλλιβέργου[1] *καὶ τοῦ δημητρίου κύρκου.*

Κάτω ἀπὸ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ τελευταίου παραφύλλου:

ἤρξαντο τῆς τοῦ ἀριστοφάνους κωμῳδίας ὅ,τε μιχαὴλ ὁ ἐκ δραμμόστης, καὶ ἰωάννης ὁ ἐκ σιατίστης, κατὰ τὸ 1754 ἐν μηνὶ ὀκτωμβρίῳ 29 ἐν διδασκάλῳ κυρίῳ κυριάκῃ Βάρκουση τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ τελευταίου καλύμματος:

ἡ μελέτη ἐγένετο ἕως Νο 256.

Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ πρώτου καλύμματος ἡ ἀκόλουθη σημείωση, ποὺ μόλις διακρίνεται:

(ἐτ)οῦτος ὁ ἀριστοφάνης ὑπάρχει ἐμοῦ Νικολάου ἱερομονάχου.

Σύμφωνα μὲ τὶς παραπάνω πληροφορίες κάτοχος τοῦ βιβλίου φέρεται τὸ 1746 ἢ 1747 ὁ Γιαννιώτης Παναγιώτης Νικολάου Νικοστόρης, ἀναγνώστης στὴ μητρόπολη (Ἰωαννίνων;). Ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἀγοράζει στὶς 16 ἢ 18 Ἰουλίου 1749 ὁ Ἀθανάσιος Παναγιώτου Παρασκευᾶ. Ἀναφέρεται ἀκόμη ὅτι στὶς 29 Ὀκτωβρίου 1754 ὁ Μιχαὴλ ὁ ἐκ Δραμμόστης (Γράμμοστα;) καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐκ Σιατίστης ἄρχισαν νὰ διδάσκωνται ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτὸ τὶς κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη μὲ δάσκαλο τὸν Κυριάκη Βάρκουση τὸν ἐξ Ἰωαννίνων· τὸ τελευταῖο αὐτὸ δείχνει ἴσως ὅτι ἡ διδασκαλία δὲν γινόταν στὰ Γιάννινα. Κάτοχοι τοῦ βιβλίου παρουσιάζονται ἐπίσης κάποιος Νικόλαος ἱερομόναχος καὶ ὁ Κοζανίτης Ἰωάννης Σακελλαρίου· ποιὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι ὁ δεύτερος αὐτός, ὁ πάππος μεγαλέμπορος, ὁ ὁποῖος «*ἔδωκεν ἐκ προτροπῆς τοῦ κυρίου Εὐγενείου* (Βούλγαρη) *τὸν οἰκειακόν του διδάσκαλον Νικόλαον* (Βάρκουση) *διὰ κοινόν, νὰ διδάσκῃ εἰς τὸ Σχολεῖον*»[2] τῆς Κοζάνης τὸ 1753, ἢ ὁ ἔγγονός του, ὁ γιὸς τοῦ Δημητρίου, δὲν μποροῦμε νὰ ἐξακριβώσωμε. Ὅπως κι ἂν ἔχῃ τὸ πράγμα, τὸ βιβλίο περιῆλθε στὴ Βιβλιοθήκη ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Σακελλαρίου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἄλλωστε πολλὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία δωρήθηκαν καὶ σώζονται σήμερα σ' αὐτήν.

Γιὰ νὰ γυρίσωμε στὸ θέμα· ἔχομε τὴ γνώμη πὼς ὁ κάτοχος τοῦ βιβλίου στὰ 1749 Ἀθανάσιος Παναγιώτου Παρασκευᾶ καὶ ὁ ἱερομόναχος

---

[1] Βλ. παρακάτω, σ. 421, ὑποσημ.

[2] Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 55.

Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο· μιὰ εἰκασία, ποὺ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τοὺς παρακάτω λόγους:

1. Ἡ μεταβίβαση τῆς κατοχῆς τοῦ βιβλίου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Ἀμφιλόχιο στοὺς Σακελλαρίου, ἂν καὶ εὔκολα ἐξηγεῖται, ἀφοῦ ὁ Ἀμφ. δίδαξε στὸ Σακελλαράδικο ὡς ἰδιωτικὸς ἀπὸ τὸ 1779, προτοῦ γίνη καὶ κοινοτικός, δὲν φαίνεται πιθανή, καί γιατὶ ἔτσι δὲν ἐξηγεῖται ἡ κατοχὴ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοὺς Βάρκουση καί γιατὶ θὰ εἶχε, ὅπως καὶ σ' ἄλλα βιβλία του καὶ χειρόγραφα, ἐξαλείψει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρονται στὴν προμοναχική του ζωή. Πιὸ πιθανὸ εἶναι ἡ μεταβίβαση νὰ ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἀδερφοὺς Βάρκουση, εἴτε ἀπὸ τὸν Νικόλαο, πού, ὅπως εἴδαμε, δίδασκε στὴν Κοζάνη καὶ μετὰ τὸ 1753, εἴτε ἀπὸ τὸν ἀδερφό του ἱεροδιάκονο Καλλίνικο, ποὺ κι' αὐτὸς δίδασκε στὸ Σακελλαράδικο τὸ 1774[1] καὶ ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος τῆς ἐνθυμήσεως Κυριάκης Βάρκουσης, ἀφοῦ τρίτος δάσκαλος Βάρκουσης, ὅσο ξέρομε, δὲν ὑπῆρξε· καὶ ὁ Ἀμφ. καὶ οἱ ἀδερφοὶ Βάρκουση εἶναι Γιαννιῶτες, στὰ Γιάννινα σπούδασαν καὶ εἶναι πάνω κάτω σύγχρονοι.

2. Ὁ Μεγδάνης στὴ διεξοδικὴ περιγραφὴ τῆς χρησμολογικῆς μεθόδου τοῦ Ἀμφ. λέγει ὅτι «πολλάκις εἰς τοὺς στίχους τῶν ἀποκρίσεων συνήγοντο λέξεις ἑλληνικαὶ ἀσυνήθεις καὶ ἄγνωστοι καὶ εἰς αὐτὸν (τὸν Ἀμφ.!) καὶ εἰς ἄλλους, ὥστε νὰ χρειάζωνται λεξικὰ καὶ πολλάκις νὰ μὴν εὑρίσκωνται καὶ εἰς αὐτά, καθὼς τὸ Πορδύλας... τὸ Γροθώνη καὶ Κυκίθρας καὶ τὸ Ῥαφανωθεῖναι».[2] Ἡ τελευταία αὐτὴ λέξη ἀναφέρεται στὸν ἀκόλουθο ἕνα στίχο, ποὺ διέσωσε ὁ Μεγδάνης ἀπὸ τὴ δίστιχη ἀπόκριση:

Βάτταλος πομπεύεται ῥαφανωθῆναι.

Ἡ λέξη λοιπὸν αὐτὴ εἶναι σημειωμένη μὲ μελάνη στὸ περιθώριο τῆς σ. 83ᵛ τοῦ παραπάνω ἀντιτύπου τοῦ Ἀριστοφάνους μὲ τὸν ὀρθό της τύπο *ῥαφανιδωθῆναι*· ἀναφέρεται στὰ παλιὰ σχόλια, ποὺ περιβάλλουν τὸ κείμενο, ἀκριβέστερα στὸ σχόλιο τοῦ στ. 1082 τῶν Νεφελῶν, τὸ ὁποῖο ἐπεξηγεῖ τὸ «ἢν ῥαφανιδωθῇ...». Ἂν καὶ ἀπὸ τὸν γραφικὸ χαρακτήρα δὲν μπορεῖ κανεὶς μὲ ἀσφάλεια νὰ ἀποδώση τὶς «γλῶσσες» τῶν περιθωρίων στὸν Ἀμφ., δὲν θὰ ἦταν καθόλου ἀπίθανη ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ἀμφ. πρόσεξε τὶς ὁ-πωσδήποτε παλαιότερες ἀπὸ αὐτὸν «γλῶσσες» καὶ τὶς συγκράτησε στὸ μυαλό του, γιὰ νὰ χρησιμοποιήση τὴ λέξη αὐτὴ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀρκετὰ πετυχημένα στὸ νόημα, ὄχι ὅμως καὶ γραμματικῶς ὀρθά.

3. Σ' αὐτὰ ἔρχεται νὰ προστεθῆ καὶ μιὰ ἄλλη μαρτυρία, τὴν ὁποία συλλέξαμε κατὰ τὴν τελευταία ἐπίσκεψή μας στὴν Ὀλυμπιώτισσα τὸ 1957.

---

[1] Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 63 ἑξ.

[2] Ἀγγελία, σ. 72.

Πάνω στὸ φύλλο τίτλου ἑνὸς ἀντιτύπου τοῦ «Ὑπομνήματος τοῦ Ἀμμωνίου εἰς τὰς πέντε φωνὰς τοῦ Πορφυρίου» (ἔκδ. Ἄλδου 1546) ὑπάρχει δυὸ φορὲς γραμμένη ἡ κτητορικὴ δήλωση:

Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου Παρασκευᾶ,

καὶ μιὰ φορά:

αὕτη ἡ βίβλος ἀθανασίου πέλει.

Ἡ σημείωση αὐτή, ποὺ κάνει σχεδὸν βέβαιη τὴν ταύτιση τοῦ Ἀθανασίου Παναγιώτου Παρασκευᾶ μὲ τὸν Ἀμφιλόχιο Παρασκευᾶ, μᾶς πληροφορεῖ ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Ἀμφ. ἦ ἔγινε πρῶτα ἱεροδιάκονος στὴν Ἐλασσόνα καὶ κατόπιν ἱερομόναχος ἢ ἦταν ἤδη ἱεροδιάκονος στὰ Γιάννινα, πρὶν ἀναχωρήση γιὰ τὴν Ὀλυμπιώτισσα νὰ καρῆ μοναχὸς καὶ νὰ πάρη τὸ ὄνομα Ἀμφιλόχιος, πράγμα ποὺ εἶναι πιθανότερο.

4. Ἂς συσχετισθῆ καὶ ἡ ἀκόλουθη πληροφορία, ποὺ μᾶς δίνει ὁ Κ. Μέρτζιος ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀρχεῖο τῆς Βενετίας.[1]

1728 Ἰουνίου 12. Ὁ Πᾶνος Παρασκευᾶς Ἰωάννινα παρακαλεῖ νὰ πάρωμεν εἰς τὸ μαγαζί μας (τοῦ Κωνστ. Σελέκη καὶ Λάμπρου Σάρρου) *τὸ παιδὶ τοῦ Στεφάνου Κόντη...*

Πρόκειται ἄραγε γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Ἀμφιλοχίου;

Β. Ἐνθύμηση στὸν χειρόγρ. κώδικα 77.

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀνῆκε στὸν Ἀμφιλόχιο, ὅπως δείχνει ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ παρακάτω σημείωση στὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης σελίδας:

ΠΑΠ(Α) ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ Π(Α)Ρ(ΑΣΚΕΥΑ)

Τέσσερα φύλλα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ χειρογράφου λείπουν κομμένα μὲ ξυράφι· ἀπ' ὅ,τι ἀπόμεινε φαίνεται πὼς καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀμφ. εἶχε σημειώσει διαφόρους λογαριασμούς, σύμφωνα μὲ μιὰ συνήθειά του νὰ καταχωρῆ τὰ ἔξοδα καὶ τὰ δανεικὰ ποὺ ἔπαιρνε στὰ λευκὰ φύλλα τῶν χειρογράφων καὶ τῶν βιβλίων του. Ἐπίσης ἔχει ἀποκοπῆ καὶ μιὰ λωρίδα ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ κειμένου, ὅπου θὰ ἦταν ἀσφαλῶς σημειωμένο τὸ ὄνομα τοῦ γραφέα. Μὲ κάποια ἐπιφύλαξη νομίζομε πὼς αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἀμφιλόχιος, γιατὶ ὑπάρχει ὁμοιότητα στὸ γραφικὸ χαρακτήρα. Στὸ πάνω μέρος τῆς σ. 48r, ὅπου ἀρχίζει τὸ «Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιέως εἰς τὸ α' τῶν τροπικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα», ὑπάρχει ἡ παρακάτω ἐνθύμηση τοῦ γραφέα τοῦ χειρογράφου:

---

[1] Ἠπ. Χρον. 11 (1936) 277.—Ἐκεῖ ἀπαντᾶται καὶ τὸ ἐπώνυμο Συλίβεργος ἀπὸ τὰ Γιάννινα· ἀλλὰ καὶ στὴν «Ἐκκλησ. Ἱστορία» τοῦ Μελετίου (στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τοῦ Β' τόμου, Βιέννη 1783, σ. ι'): Παναγιώτης Συλιβέργου στὰ Γιάννινα.

ἠρξάμην ἀκοῦσαι τῆς διαλεκτικῆς ἐπιπόνου καὶ ἐμπράκτως παρὰ τοῦ ἡμετέρου θείου Νικολάου στίγνου κατὰ τὸ αψμζ: σεπτεμβρίου ιβ'.

Ἂν γραφέας τοῦ χειρογράφου εἶναι ὁ Ἀμφιλόχιος, τότε ὁ γνωστὸς διδάσκαλος καὶ «*γραμματικὸς οὐδενὸς δεύτερος*» Νικόλαος Στίγνης[1] ἦταν θεῖος καὶ δάσκαλος τοῦ Ἀμφιλοχίου στὴ διαλεκτικὴ κατὰ τὸ 1747.

* * *

Πότε πῆγε ὁ Ἀμφιλόχιος στὸ μοναστήρι τῆς Ὀλυμπιώτισσας καὶ ἔγινε μοναχὸς δὲν γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια· αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μεταξὺ 1749, ὁπότε τὸν συναντοῦμε κοσμικὸ ἀκόμη στὰ Γιάννινα,[2] καὶ 1754, ὁπότε βρίσκεται στὸ Kecskemét ἐφημέριος.[3] Ἐκεῖ μένει ὡς τὰ 1757.[4] Κατόπιν, ἂν πιστέψωμε τὸν Ζαβίρα, πηγαίνει στὸ Ποσόνιο (τὴ σημερινὴ Μπρατισλάβα τῆς Τσεχοσλοβακίας), ὅπου «ἐφ' ἱκανὸν χρόνον» σπουδάζει τὴ λατινικὴ γλῶσσα καὶ «τὰς ἐπιστήμας».[5] Ἔπειτα ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλάδα· σὲ ποιὰ πόλη ὅμως πηγαίνει ἀρχικά, δὲν μποροῦμε μὲ ἀκρίβεια νὰ ὁρίσωμε. Ὁ Μεγδάνης, ποὺ ὀνομάζει τὰ μέρη ποὺ πῆγε καὶ δίδαξε ὁ Ἀμφ. χωρὶς νὰ δίνη καὶ χρονολογίες, ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ ἔχη λάθος, ἂν μὲ τὴν παρακάτω σειρὰ προϋποθέτει ἀλληλουχία στὶς μετακινήσεις:

Τύρναβος: ἀρκετὰ ἔτη, Ἔδεσσα, Νάουσα, Οὐγγαρία, Ὀλυμπιώτισσα, Κοζάνη: «μερικὸς διδάσκαλος εἰς τὸν οἶκον Ἰωάννου Σακελλαρίου εἰς τὸ 1779, ὅπου διατρίβων κατεστήθη καὶ τῆς πολιτείας εἰς τὸ 1783».

Ἡ τοποθέτηση τοῦ ταξιδιοῦ στὴν Οὐγγαρία μετὰ τὴν περίοδο τῆς διδασκαλίας στὸν Τύρναβο, Ἔδεσσα καὶ Νάουσα εἶναι φανερὸ πὼς πρέπει νὰ εἶναι ἐσφαλμένη. Κατὰ τὴ γνώμη μας ἡ σειρὰ ποὺ δίνει ὁ Μεγδάνης μπορεῖ νὰ κρατηθῆ μὲ μιὰ τροποποίηση: νὰ προταχθῆ τὸ ταξίδι στὴν Οὐγγαρία καὶ νὰ ὑποτεθῆ ἀκόμη μιὰ φορὰ παραμονὴ στὴν Ὀλυμπιώτισσα μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὅπως εἶναι ἄλλωστε λογικὸ νὰ συνέβη.

Γιὰ τὴν περίοδο στὸν Τύρναβο, Ἔδεσσα καὶ Νάουσα δὲν ἔχομε ἀρχειακὲς ἢ ἄλλες γραπτὲς μαρτυρίες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία». Ὁ Π. Ἀραβαντινός,[6] ὁ ὁποῖος στὴ βιογραφία τῶν δασκάλων καὶ λογίων τῆς Κοζάνης ἀκολουθεῖ γενικὰ τὴν «Ἀγγελία», ἐνῶ στὴ σ. 166 λέγει ὅτι ὁ Ἀμφ.

---

[1] Βλ. Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολείῳ Μετσόβου διδάξαντες καὶ διδαχθέντες. Ἠπ. Χρον. 15 (1940) 90-94.

[2] Βλ. παραπάνω σ. 418 ἑξ.

[3] Κατὰ τὸν Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 67 καὶ «διδάσκαλος τῶν τέκνων τῶν ἐκεῖ πραγματευομένων ὁμογενῶν».

[4] Hajnóczy, ὅ.π., σ. 25.

[5] Ζαβίρας, ὅ.π., σ. 195 ἑξ.

[6] Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας (Εἰσαγ. - ἐπιμ. Κ. Δ. Δημαρᾶ) Ἰωάννινα 1960.—Ἡ χρονολογία 1789 (σ. 166, τρίτη σειρὰ ἀπὸ κάτω) φαίνεται πὼς εἶναι τυπογρ. λάθος ἀντὶ 1783. Πρβ. σ. 169 τρίτη σειρὰ ἀπὸ πάνω.

δίδαξε στὸν Τύρναβο ὡς τὸ 1760, στὴ σ. 163 θέτει τὸν Πανταζῆ τὸν Λαρισαῖο σχολάρχη ἐκεῖ μετὰ τὸν Ἀμφ. «ἀπὸ τοῦ 1770». Νὰ ὑποθέσωμε κλείσιμο τῆς σχολῆς Τυρνάβου ἀπὸ τὸ 1760 ὡς τὸ 1770; Ὁ Παρανίκας[1] πάλι, ὁ ὁποῖος στὴ σ. 83 παρουσιάζει τὸν Ἀμφ. ὡς διάδοχο τοῦ Λάμπρου Πάσχου στὸν Τύρναβο καὶ ὡς διάδοχο τοῦ Ἀμφ. τὸν Πέζαρο «ἀπὸ τοῦ 1782», στὴ σ. 51, ἀποδίδοντας τὴν πληροφορία στὸν Ἀραβαντινό, ὁ ὁποῖος, πρέπει νὰ σημειωθῆ, δὲν κάνει καθόλου λόγο γι' αὐτὸ στὴ «Βιογραφικὴ Συλλογή», χρονολογεῖ τὴ διδασκαλικὴ περίοδο τῆς Νάουσας «κατὰ τὸ μεταξὺ 1765 - 1775 διάστημα» καὶ ὁρίζει διάδοχό του ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1775 τὸν Ἀναστάσιο Καμπίτη. Μὲ λίγα λόγια, γιὰ τὸ χρόνο τῆς διδασκαλίας στὶς πόλεις αὐτὲς δὲν γνωρίζομε τίποτε τὸ βέβαιο.

*
* *

Ὅπως εἴδαμε λίγο πιὸ πάνω, ὁ Ἀμφιλόχιος βρίσκεται στὴν Κοζάνη ἀπὸ τὸ 1779, ἀρχικὰ ὡς ἰδιωτικὸς δάσκαλος στὸ σπίτι τῶν Σακελλαρίου· ἀλληλοσυγκρούονται ὅμως οἱ μαρτυρίες γιὰ τὸ πότε ἔγινε καὶ κοινοτικὸς στὴν Κοζάνη. Ὁ Μεγδάνης δίνει τὸ ἔτος 1783, πράγμα ποὺ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ πιστοποιῆ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀμφ. στὴν ἀκόλουθη ἰδιόχειρη σημείωσή του στὴ σ. 47 τοῦ χειρογρ. κώδ. 77, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε πιὸ πάνω:[2]

αψπγ' σεμπτεμβρίου κατεστάθην διδάσκαλος κοζάνης
δεκεμβρίου ιη: ἔλαβον ἀπὸ λογοθέτην α : 25
φευρουαρίου κη: ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔλαβον α : 5
ἀπριλλίου ιδ : ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔλαβον α : 10
μαΐου ζ : ἀπὸ τὸν κὺρ Γεώργ. καρατζ: α : 5
κλπ. κλπ.

Καὶ παρακάτω δὲν ἀναγράφεται ἔτος· μόνον ὁ μήνας καὶ ἡ ἡμερομηνία. Στὸ τέλος ὑπάρχει ἄθροισμα 110 ἄσπρων, τὰ ὁποῖα, ὅπως φαίνεται, ἔπαιρνε «ἔναντι» ὁ Ἀμφιλόχιος κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὸ μισθό του.

Ἀντίθετα πρὸς αὐτὲς τὶς μαρτυρίες, ἔχομε τὰ ἀκόλουθα ἐπίσημα στοιχεῖα ἀπὸ τὸν Κώδικα τῶν Σχολείων τῆς Κοζάνης (Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης, ἀριθ. Κώδ. 56):

Σελ. 10:

1782 σεπτεμβρίου 18:

ἐνώπιον τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ τῆς συνόδου ἐδιωρήσθησαν ἐπίτροποι τοῦ ἑλληνομουσείου καὶ τοῦ κοινοῦ, ὅ,τε ἐντιμότατος κὺρ Γεώργιος ντουλαγῆ,[3] *κὺρ Γεώργιος Θεοδώρου, καὶ κὺρ Χαρίσιος μάνθου εἰς τὸ περιλαμβάνειν*

[1] Σχεδίασμα κλπ., Κωνσταντινούπολις 1867.— Καὶ ἡ παραπομπή του στὸν Καστόρχη εἶναι σφαλερή.

[2] Σελ. 421.

[3] Λάθος τοῦ γραφέα, ἀντὶ «Ντουγαλῆ».

ἅπαντα τὰ τῷ αὐτῷ σχολείῳ ἀφιερούμενα παρὰ τῶν χριστιανῶν ἀφιερώματα, καὶ τὸν τόκον τῶν τοῦ σχολείου εὑρισκομένων ἄσπρων, καὶ ἀποπληροῦν ἐξ αὐτῶν τὸ κατ' ἔτος τὸν τῶν διδασκάλων μισθόν, οἵτινες καὶ λαμβάνουν τὴν σήμερον μίαν ὁμολογίαν τῆς βενετίας διὰ δουκάτα . 4292 :
ἕτερην ὁμολογίαν τῆς πολιτείας διὰ ας^λλ . . . . . 800 :
καὶ ἑτέραν ὁμολογίαν τοῦ κὺρ Γεωργίου ντουγαλῆ ας^λλ . . . . 134 :

εἰς ὄνομα τοῦ ἄρχοντος λογοθέτου κὺρ Ἰωάννου λούϊα

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Ἰγνάτιος ὑποβεβαιοῖ :~
» ὁ ἔξαρχος πατριαρχικῶς μάξιμος, μαρτυρῶ
» ὁ Σακελλάριος Γεώργιος ἱερεὺς μαρτυρῶ
» ὁ πρωτοπαππᾶς Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς.
» ὁ Δημήτριος ἱερεὺς μάρτυς :
» ὁ λογοθέτης Ἰωάννης βεβαιῶ
» ὁ ῥούσης μίσιου βεβαιονου—
» ὁ Χρίστους πλατόνης βεβειόνω
» ὁ γηόργηος Δήμου βεβηόνο
» ὁ ῥούσης Κοντορούση βεβαιῶ.

Σελ. 11, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν προηγουμένη :

τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ ἔτει ὡς ἄντικρις ἐδιωρήσθησαν καὶ διδάσκαλοι τόσον τοῦ ἑλληνικοῦ μουσείου, ὅσον καὶ τῶν κοινῶν, καὶ τοῦ μὲν ἑλληνικοῦ ἐδιωρίσθη ὁ σοφοϊερολογιώτατος ἐν ἱερομονάχοις παπᾶ κὺρ Ἀμφιλόχιος λόγῳ μισθοῦ τὸ κατ' ἔτος ας^λλ : διακόσια, τοῦ δὲ κοινοῦ, τοῦ ἑνὸς ὁ πρεσβύτερος παπᾶ κὺρ χριστόδουλος διὰ ας^λλ : τὸ κατ' ἔτος ἑξήκοντα καὶ τοῦ ἑτέρου....

οἵτινες τρεῖς ἄνωθι διδάσκαλοι νὰ μένουν καὶ ἀσήδοτοι ἀπὸ κάθε χρέος τῆς πολιτείας.

Σελ. 12 :

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Ἰγνάτιος ἐπιβεβαιοῖ :~

κατὰ τὸ αψπδον ἔτος ἐν μηνὶ νοεμβρίου κδ ἐνώπιον τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ ἐλλογιμωτάτου Δεσπότου, καὶ τῆς Συνόδου, ἐδιωρίσθη ἐπίτροπος τοῦ τε ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τοῦ κοινοῦ ὁ αἰδεσιμολογιώτατος ἅγιος Σακελλίου παπᾶ κὺρ Δημήτριος, εἰς τὸ περιλαμβάνειν ἅπαντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἀφιερούμενα, καὶ τὸν τόκον τῶν τοῦ σχολείου εὑρισκομένων ἄσπρων, καὶ ἀποπληροῦν τὸ κατ' ἔτος τὸν τῶν διδασκάλων μισθόν, ὅστις καὶ διορίζεται νὰ δίδῃ καθαρὸν λογαριασμὸν κλείωντας ὁ χρόνος

† ὁ Σακελλάριος Γεώργιος, ἱερεὺς βεβαιῶ :~
ὁ Ἄνθιμος ἱερομόναχος, καὶ ἡγούμενος τῆς ἐν Ἐλασσῶνι ὑπεραγίας, μαρτυρῶ :

ὁ λογοθέτης Ἰωάννης βεβαιῶ
ὁ λογοθέτης σερβίων δημή(τριος) μαρτυρῶ
ὁ ῥοῦσις μίσιου βιβειόνου—
ὁ ῥούσης Κοντορούση βεβαιῶ.

Σελ. 22:

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος ἐπιβεβαιοῖ :~

Διὰ τοῦ παρόντος μου ἐξοφλητικοῦ καὶ βεβαιωτικοῦ γράμματος δηλοποιῶ ὁ ὑποκάτωθι γεγραμμένος, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους (1)782 σεπτεμβρίου 18: ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἁγίου πρώϊν Σερβίων μακαρίτου Ἰγνατίου, ὁποῦ ἐδιορίσθην διδάσκαλος ἐν τῇ τῆς πολιτείας Κοζάνης Ἑλληνικῇ σχολῇ, διδάσκων ἐν αὐτῇ μαθητάς, ἕως τοῦ ἔτους 1793 μαΐου 24 : ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Σερβίων καὶ Κοζάνης κυρίου Θεοφίλου, εἰς χρόνους δηλαδὴ ὁλοκλήρους δέκα καὶ μῆνας ὀκτὼ ἕως σήμερον, τόσον ἀπὸ τοὺς προτέρους ἐπιτρόπους τῆς αὐτῆς σχολῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν κατὰ τὸ παρὸν εὑρισκόμενον ἐπίτροπον Σακελλίου παπᾶ κὺρ Δημήτριον, ἔλαβον τοὺς ἐτησίους μου μισθοὺς καθεκάστου χρόνου ἀνὰ γρόσια διακόσια, κατὰ τὴν προϋπάρχουσαν συμφωνίαν μας σώους καὶ ἀνελλειπεὶς μέχρι ὀβολοῦ. Ἔνθεντοι καὶ ἐξοφλῶ παντελεῖ ἐξοφλήσει διὰ ὅλους τοὺς προειρημένους χρόνους ἕως σήμερον, χωρὶς νὰ μείνῃ διὰ νὰ προβάλλω τί περί τινος, ἢ νὰ ζητήσω πολὺ ἢ ὀλίγον, ὡσὰν ὁποῦ ἔλαβον τὸ δίκαιόν μου σῶον. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρόν μου ἐξωφλητικὸν γράμμα τῇ ἰδιοχείρῳ μου ὑπογραφῇ καὶ ταῖς μαρτυρίαις τῶν κατωτέρω ἐντιμοτάτων ἀρχόντων καὶ κατεστρώθη ἐν τῷ παρόντι κόδικι τῆς σχολῆς εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀσφάλειαν. 1793 μαΐου 24 ἐν Κοζάνῃ.

» παπᾶ Ἀμφιλόχιος ὁ διδάσκαλος τῆς ἐν κοζάνῃ σχολῆς βεβαιῶ
» ὁ χαρτοφύλαξ ῥούσης Κοντορούση μαρτυρεῖ.
» ὁ ἠπομημνίσκον κονσταντίνος στάιου μάρτυς
» ὁ αρχον τον μοναστηρῖον Χ'' πέιος ἀγόρα μᾶρτυς
» ὁ πρῶτος ὀστιάριος Ἰωάννης μιχαὴλ μάρτυς.
» ὁ Πρωτονοτάριος Ἰωάννης στίνου μάρτυς:—
» ὁ ἔκδικος Παναγιόδωρος Ἰωάννου μάρτυς:—
» ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου μάρτυς.
» ὁ Νάννος γεωργίου: μάρτης
» ὁ Κωνσταντίνος γεωργίου: μάρτης.

Σελ. 23:

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος ἐπιβεβαιοῖ :~

Ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος συνοδικῶς προκαθημένης μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ χρησίμων ἀρχόντων τῆς ἁγιω-

τάτης ταύτης ἐπισκοπῆς Κοζάνης θεωρηθέντος καὶ παραδοθέντος, ὡς ὄπισθεν φαίνεται, τοῦ λογαριασμοῦ τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς σχολῆς παρὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπιτροπεύσαντος Σακελλίου παπα κὺρ Δημητρίου, καὶ ἐξοφληθέντος τέλεον, ἀποφάσει ἡμετέρᾳ καὶ γνώμῃ κοινῇ ἐδιορίσθη σήμερον συνοδικῶς ἐπίτροπος τῶν σχολείων τῆς πολιτείας ταύτης, τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ κοινοῦ ὁ εὐλαβέστατος ἐν Ἱερεῦσι παπα κὺρ Νικόλαος ἐπὶ τὸ φροντίζειν καὶ ἐπιστατεῖν ἐπιμελῶς ἐν πάσαις ταῖς ἀναγκαίαις αὐτῶν ὑποθέσεσι πρὸς σύστασιν καὶ κυβέρνησιν αὐτῶν, περιλαμβάνειν τε τοὺς τόκους τῶν εἰς Βενετίαν εὑρισκομένων ἄσπρων, καὶ εἴ τι ἄλλο τυχὸν εἰσόδημα καὶ ἀφιέρωμα τῶν χριστιανῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποπληροῦν τοὺς ἐτησίους μισθοὺς τῶν διορισμένων διδασκάλων ὀφείλων ἀποδίδειν ἀπροφασίστως πρὸς ἡμᾶς λογαριασμὸν τῆς ἐπιτροπίας του ἐν καθαρῷ καταστίχῳ μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς χρόνου. ᾧ τινι ἐπιτρόπῳ παρεδώθη καὶ μία ὁμολογία τῆς ἐν Βενετίᾳ τζέκας πρὸς τὴν αὐτὴν σχολὴν διὰ δουκάτα . . . . 4292 καὶ ἑτέρα τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας μας διὰ γρόσια . . . . . 1500 καὶ μία ἀπόδειξις διὰ ἕτερα γρόσια 140. τῆς πολιτείας καὶ μετρητὰ ἐπὶ χεῖρας γρόσια . . . 88 : ἄσ(πρα) 82 ὁμοῦ καὶ ἡ διαθήκη τοῦ μακαρίτου Δημητρίου παγούνι, βαλμένα ὁμοῦ καὶ ἐσφραγισμένα παρὰ ἡμῶν. ἐδιορίσθη δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ αὖθις διδάσκαλος τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου ὁ πανοσιολογιώτατος παπα κὺρ Ἀμφιλόχιος ἐπὶ τὸ διδάσκειν τοὺς ἐν αὐτῷ προσερχομένους μαθητὰς φιλοσοφικὰ καὶ γραμματικὰ μαθήματα ἐπὶ τῇ προτέρᾳ συμφωνίᾳ τοῦ μισθοῦ ἀνὰ γρόσια διακόσια τὸν καθέκαστον χρόνον καὶ δεκαπέντε γρόσια διὰ ἕνα μπενηλήκι ροῦχον τῷ πάσχα ἔχοντες χαρισμένον καὶ τὸ χαράτζι του. Εἰς δὲ τὸ κοινὸν ἐδιορίσθη διδάσκαλος ὁ εὐλαβέστατος ἐν ἱερεῦσιν παπα Ἀναστάσιος ἐπὶ μισθῷ γροσίων 60 : χαρίζοντάς τῳ καὶ τὸ χαράτζι του, διὰ νὰ διδάσκῃ κοινὰ μαθήματα τὰ προσερ|(σελ. 24)|χόμενα αὐτῷ παιδία ἀμισθί. ὅθεν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς κοινῆς ἡμῶν ταύτης ἀποφάσεως κατεστρώθη καὶ τὸ παρὸν γράμμα ἐν τῷδε τῷ Κόδικι τῆς σχολῆς. 1793 Ἰουλίου 29 Ἐν Κοζάνῃ

ὁ χαρτοφύλαξ ῥούσης Κοντορούση βεβαιοῖ
ὁ ηπομημνήσκον κονσταντήνος στάιου βε(βαι)ῶ
ὁ ἄρχον τον μοναστηρῖον Χ πέιος ἀγόρα βεβηόνο
ὁ πρωτονοτάριος Ἰωάννης στίνου βεβαιῶ
ὁ ἔκδικος Παναγιόδωρος Ἰωάννου: βεβαιῶ:
ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου βεβαιῶ.
ὁ Νάννος γεωργίου: βεβεῶ
Κωνσταντήνως [γε]γεωργίου βεβαιῶ.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω διαπιστώνεται ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε στὴν «Ἑλληνικὴ σχολὴ» τῆς Κοζάνης ἀπὸ τὶς 18 Σεπτεμβρίου 1782. Εἶναι τό-

τε ἐσφαλμένες καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Μεγδάνη, ὅτι ὁ Ἀμφ. «κατεστήθη καὶ τῆς πολιτείας εἰς τὸ 1783» καὶ ἡ ἰδιόχειρη σημείωση τοῦ Ἀμφ., ὅτι ἔγινε δάσκαλος τοῦ Σχολείου τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1783; Ἔχομε τὴ γνώμη, ὅτι ὁ Ἀμφ. ἔκαμε λάθος στὸ ἔτος, ἀφοῦ τὴ σημείωση αὐτή, ὅπως εἶναι φανερό, τὴν ἔγραψε στὸ χειρόγραφο ἀργότερα, μᾶλλον τὸν Ἰούλιο τοῦ 1783, ξεσηκώνοντάς την ἴσως ἀπὸ κανένα πρόχειρο σημείωμα. Ὅσο γιὰ τὸν Μεγδάνη, ἀπ' ὅ,τι λέγει ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του,[1] μπορεῖ νὰ συμπεράνη κανεὶς ὅτι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἔλειπε ἀπὸ τὴν Κοζάνη στὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου, καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ πῆρε τὴ χρονολογία ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σημείωση τοῦ Ἀμφιλοχίου. Ἀπὸ τὸν κώδικα γίνεται φανερὸ καὶ ἀναμφισβήτητο, ὅτι ὁ Ἀμφ. προσελήφθη στὴ Σχολὴ στὶς 18 Σεπτεμβρίου 1782.

Σ' αὐτὴ διαδέχτηκε ὁ Ἀμφ. τὸν Κωνσταντῖνο Στάμκο,[2] ποὺ δίδαξε προσωρινὰ ἑξήμισυ μῆνες, ὅταν ἔφυγε ὁ Ἰωάννης ὁ Αἰτωλός,[3] καὶ ὄχι τὸν

---

[1] Ἀγγελία, σ. 61 : «ἔπειτα καὶ ἐγὼ σχολαρχοῦντος (τοῦ Πεζάρου) τὸ δεύτερον εἰς Βλαχολίβαδον ἐστάθην μαθητής του ἐπὶ ἔτη δύο καὶ ἑπομένως τοῦ μαθητοῦ του κυρίου Τιμοθέου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς τῆς Ἐλασσῶνος καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν κυρίου Ἰωνᾶ τοῦ Σπαρμιώτου, ἀμφοτέρων κατὰ συνέπειαν ἐκεῖσε σχολαρχησάντων μετ' εὐκαρπίας ὁμοίας μὲ τὴν τοῦ διδασκάλου των».— Μεταφέρομε ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία» μερικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Πέζαρο, περιληπτικὰ καὶ κατὰ τὸ δυνατὸ χρονολογικά :

1763 - 1768	Ὁ Πέζ. ἀκροατὴς τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων τοῦ ἱερομονάχου Καλλινίκου τοῦ ἐξ Ἀγράφων στὴν Κοζάνη καὶ ὑποδιδάσκαλος συνάμα ἀπὸ τὸ δεύτερο χρόνο (1764 - 1768) στὰ γραμματικά.
1769	Ἕνα χρόνο στὸ Λιβάδι δάσκαλος.
1770	Καλεσμένος στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὸν Καλλίνικο νὰ διδάξη τὰ γραμματικὰ στὴ Σχολὴ τοῦ Βατοπεδίου, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀνοίξη· δὲν ἀνοίγει ὅμως καὶ ἐπιστρέφει
1770 - 1774	δάσκαλος στὴν Τσαρίτσανη. Ἀπὸ ἐκεῖ
(1774 - 1782)	«ὑπὲρ τὰ ἐννέα ἔτη (;)» στὸ Λιβάδι γιὰ δεύτερη φορά.
(1782-)	Στὴν πατρίδα του τὸν Τύρναβο ὡς τὸ θάνατό του.

[2] Στὸν ἴδιο κώδικα τὸν συναντοῦμε ἀργότερα νὰ ὑπογράφη ὡς «ἄρχων τοῦ Εὐαγγελίου».—Βλ. Λιούφη, ὅ.π., σ. 284 ἑξ.

[3] Γι' αὐτὸν στὸν Κώδικα τῶν Σχολείων διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα :

Σ. 512 :

1776 μαρτίου α : ἐν Κωζάνῃ, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ μαρτίου ἐσυμφωνήσαμεν τὸν Διδάσκαλον κὺρ Ἰωάννην διὰ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐπὶ μισθῷ γροσίων διακοσίων. Καὶ τὸν μὲν μισθὸν ὑποσχόμεθα νὰ δίδωμεν ἡμεῖς οἱ κοινῇ γνώμῃ διωρισθέντες ἐπίτροποι ἀνὰ τρεῖς μῆνας τὸ ἀνάλογον αὐτῷ· καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

Σ. 513 :

1776 μαρτίου α : ἔλαβον σῷον τὸν μισθόν μου διὰ χειρὸς τοῦ ἐπιτρόπου τῆς σχολῆς, ἐντιμοτάτου κυρίου Γεωργίου Χ : Ἰωάννου κλήμου, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν, τοῦ αὐτοῦ
1776 ἔτους δηλαδὴ ἕως εἰς 1777 μαρτίου α : ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης βεβαιῶ
ἀπὸ 1777 μαρτίου α : ἕως 1778 μαρτίου α : ἔλαβον τὸν μισθόν μου τέλειον παρὰ τῶν

Στέφανο Σταμκίδη, ὅπως γράφει ὁ Μεγδάνης καὶ ἐπαναλαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄλλοι· τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἀκόλουθη σημείωση στὸν ἴδιο κώδικα, σ. 14:

ὅσα ἀνήκουσι τοῖς διδασκάλοις

τῷ κὺρ στάμκῳ Κωνστ: ἀπὸ 1782: μαρτίου αη: ἕως 1782: σεπτεμβρίου 18: πρὸς 150: τὸν χρόνον

ἐπιτρόπων τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, κὺρ Γεώργιον Χ: Ἰωάννου κλήμου, κὺρ Κωνσταντῖνον στάγιου καὶ κὺρ Κωνσταντῖνον γιάντζου, καὶ τὰ 50: ἀσλανία ὁμοίως, ὁποῦ ἐσυμφώνησα διὰ τοὺς ἓξ λόγους ἐπ' Ἐκκλησίας.

ἔλαβον ἀπὸ τοὺς ἰδίους διὰ τὸ 1778 ἔτος τῶν ἓξ μηνῶν τὸν μισθὸν αςλλ: 100:

Σ. 4:

1779: ἐπλήρωσαν τὸν διδάσκαλον κὺρ Ἰωάννην δύο χρόνων ἀπερασμένων τὸν μισθόν του: αςλλ: 450

τῷ αὐτῷ ἔτει ἔδωσαν τῷ ἰδίῳ διδασκάλῳ ἀπὸ τὸν μισθόν του: αςλλ: 100

Σ. 6:

ἔξοδα ὁποῦ παρέδωσεν ὁ κὺρ Γεώργιος Ντουγαλῆ:

1779: Ἰαννουαρίου 12 ἔδοσε πρὸς τὸν διδάσκαλον: αςλλ:	*25*
μαρτίου 30 ἔτι πρὸς τὸν ἴδιον	*60*
κλπ. κλπ.	
1780 φεβρουαρίου ἓξ	*65*
πληρωμὴ τοῦ διδασκάλου διὰ ἕνα χρόνον καὶ μισὸν πρωτητεριν̀ὸν αςλλ:	*300*
1780 ἰουνίου 22 πρὸς τὸν ἄνωθι	*114*
9βρίου 5 ἕτερα	*36*
Χβρίου 6 πρὸς τὸν ἴδιον	*50*

Σ. 8:

1779 μαρτίου διὰ τὸ χαράτζι τοῦ διδασκάλου	*11 : 12*
κλπ. κλπ.	
1780 φεβρουαρίου τὸ χαράτζι τοῦ διδασκάλου	*11 : 12*
Ἰουνίου 30: διὰ 2: κανίσκια	*2 : 44*

Τὸ ἔτος 1800 ὁ Ἰωάννης βρισκόταν στὸ Μισκόλτζι (Miskolcz) τῆς Οὐγγαρίας, ὅπως δείχνει ἡ παρακάτω ἰδιόχειρή του σημείωση στὸ Λεύκωμα τοῦ Πόποβιτς (Βλ. Σιγάλα, Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθῆκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 47, ἀριθ. 101):

Ἐὰν ἀποδέχῃ τῶν φίλων τοὺς πρὸς τὸ φαυλότατόν σοι χαριζομένους, οὐχ ἕξεις ἐν τῷ βίῳ τοὺς πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπεχθανομένους, ἔφη πού τις τῶν ὀρθῶς τῷ ὀρθῷ λόγῳ χρησαμένων. Καὶ σὺ οὖν, ὦ φιλότης, φίλει ὡς ὀλίγοι καὶ φιληθήσῃ ὡς ὀλίγοι, ὅπερ ἀνδρὸς μὴ ψευδομένου τὸν φίλον.

1800: Μαΐου 28: Ἐν Μισκολτζίῳ

Εἰς ἀνεξάλειπτον καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον διαμένον μνημόσυνον ἀδόλου καὶ ἀκαπηλεύτου μεταξὺ νῶν φιλίας

ὁ Ἰωάννης Ἀποστολίδης ὁ Αἰτωλὸς

Στὸν Κώδικα Βαπτίσεων (ἀριθ. Κωδ. 2) σ. 95:

Μάϊος 1779: Ἐβαπτίσθη ἡ Ῥούσα τοῦ διδασκάλου κὺρ Ἰωάννου Ἀποστόλη.

Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 65 ἑξ.

εἰς μῆνας ἕξη καὶ μισόν . . . . . ας^λλ : *81:30*
ἔλαβε τὰ ἄντικρις . . . . . ας^λλ : *47:45*
33:85

τῷ κὺρ ἀμφιλοχίῳ ἀπὸ 1782: Σεπτεμβρίου 18: ἕως 1784: νοεμβρίου 24: πρὸς 200: τὸν χρόνον

εἰς χρόνους δύο καὶ μῆνας δύο . . . . . ας^λλ : *433:40*
ὀφείλονται (sic) *τὰ ἄντικρι* . . . . . ας^λλ : *316: 3*
νὰ λαμβάνῃ. . . . ας^λλ : *117:37*

Ἐκτὸς ἀπὸ διακόσια γρόσια, ποὺ ἔπαιρνε ὁ Ἀμφ. μισθὸ τὸ χρόνο, ἔπαιρνε καὶ ἕνα «*μπενηλήκι* (κεντημένο) *ροῦχον*» τὸ Πάσχα ἀξίας 15 γροσίων καὶ ἦταν «*ἀσύδοτος*», δηλ. ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν καταβολὴ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ποὺ τὸν πλήρωνε ἡ Σχολὴ καὶ ποὺ τὸ 1779/1780 ἦταν 11 γρόσια καὶ 12 παράδες.

Μ α θ ή μ α τ α, τὰ ὁποῖα δίδασκε κατὰ τὸ συμφωνητικό, ἦταν τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ γραμματικά. Οἱ παρακάτω ἐνθυμήσεις σὲ βιβλία καὶ χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τὰ καθορίζουν λεπτομερέστερα:

α) Στὸ περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας τοῦ χειρογρ. κώδ. 67, ποὺ περιέχει τὴ Λογικὴ τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου:

διδασκαλεύοντος τοῦ ἱεροσοφωτάτου κυρίου ἀμφιλοχίου
ἠρξάμεθα ἐν αψπε (1785) δεκεμβρίου . . . . ἐν κοζάνῃ
ΓΔΛ (Γεώργιος Δ. Λούϊας)

β) Σ' ἕνα μὴ ἀριθμημένο χειρόγραφο, ποὺ περιέχει τὸ «Περὶ ὕψους» τοῦ Λογγίνου καὶ τὴ «Ῥητορικὴ τέχνη» καὶ τὸ «Περὶ εὑρέσεως» τοῦ Ἑρμογένους, στὸ τέλος τῆς «Ῥητορικῆς τέχνης», σ. 277:

αψπζ (1787) ὀκτωμβρίου ια' Γεώργιος ὁ Λούις διετέλεσε γράψας καὶ παραδοθεὶς παρὰ ἀμφ: τοῦ σοφωτάτου διδ: κοζάνης.

γ) Σὲ ἀντίτυπο τῆς «Ὁδοῦ Μαθηματικῆς» τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακίτου, ποὺ ἀνῆκε στὸν Μιχαὴλ Περδικάρη, στὸ πρῶτο παράφυλλο:

1786 μαΐου 14 ἐσυμφώνησα μὲ τὸν διδάσκαλον κὺρ Ἀμφιλόχιον νὰ ἀπεράσω τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ φλορία βενέτ. . . . .
Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει Σεπτεμβρίου 9 ὑπεσχέθην διὰ τὴν ἠθικήν, ας^λλ :. .
1787 Ἰουνίου α' ὑπεσχέθην διὰ τὴν διαλεκτικήν, ας^λλ : . . .
Τῷ αὐτῷ ἔτει ὀκτωμβρίου 3η ὑπεσχέθην διὰ τὸ περὶ ψυχῆς, ας^λλ :...
τῷ ἔτει . . . . Ἰαννουαρίου α' ὑπεσχέθην διὰ τὴν Ῥητορικὴν Ἑρμογένους φλορία Βενέτ. 100 (;)
καὶ διὰ τὴν Θεολογίαν Διονυσίου Ἀρ(εοπαγίτου) φλορία 100
1786 Αὐγούστου 17 ἔδωκα κατὰ τὸ συμφωνητικὸν φλ. 40

καὶ στὸ τελευταῖο παράφυλλο :

καὶ τόδε μιχαὴλ ἀναστασίου Ἰατροῦ Πρεδικάρη σὺν τοῖς ἄλλοις πεμφθὲν παρὰ τοῦ Κυρίλλου ἡγουμένου τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ Σινᾶ ἐν ἔτει αφπδ (1784) ὀκτωμβρίου κε'.

Τὸν Γεώργιο Λούϊα θὰ τὸν συναντήσουμε καὶ παρακάτω δάσκαλο στὸ Βελβεντὸ τὸ 1796 καὶ 1797. Ἀπὸ τὴ σημείωση τοῦ Περδικάρη μαθαίνομε καθαρὰ ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε πράγματι καὶ ἰδιαίτερα στὰ σπίτια τῶν πλουσίων, ὅπως φαίνεται πὼς ἦταν καὶ ὁ γιατρὸς Ἀναστάσιος Περδικάρης.

Ὁ Ἀμφιλόχιος ἔμεινε στὴν Κοζάνη δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὡς τὸ 1797. Ἐπὶ ἑπτὰ μόνο μῆνες τὸ 1795 «ἐξώσθη τῆς σχολῆς, ἐπειδὴ διχονοίας συμβάσης μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἔδιδε χρησμοὺς ἐρωτώμενος περὶ τῶν πρακτέων εἰς τὸ ἓν ἀντιπολιτευόμενον μέρος, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ ὑπερίσχυσε, τὸν ἐπανεκάλεσεν αὖθις καὶ ἐστάθη ἕως τὸ 1797», λέγει ὁ Μεγδάνης.[1] Πρόκειται γιὰ τὴ διαμάχη μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων, τοῦ «ἀλήφρονος» Ρούση Κοντορούση καὶ τοῦ Γεωργίου Αὐλιώτη, ἡ ὁποία προξένησε μεγάλη ἀναστάτωση τὰ χρόνια ἐκεῖνα στὴν Κοζάνη. Ὁ Λιούφης γράφει,[2] ὅτι ὁ Αὐλιώτης, ἔπειτα ἀπὸ 14 χρόνια ἀναγκαστικὴ ἀπουσία, μὲ τὴ βοήθεια Τούρκου διοικητοῦ, ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦρθε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1795 στὴν Κοζάνη καὶ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως· φυλάκισε τὸν Κοντορούση καὶ κυνήγησε τοὺς ὀπαδούς του. Ἐκεῖνος πάλι, ποὺ στὸ μεταξὺ κατόρθωσε νὰ δραπετεύση, πῆρε στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ μόλις τὴν ἄνοιξη τοῦ 1797 σκοτώνοντας τὸν Αὐλιώτη ξαναπῆρε στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία. Ἂν λοιπὸν ἀληθεύει ἡ πληροφορία τοῦ Λιούφη, ὁ Μεγδάνης θὰ πρέπει νὰ ἔχη λάθος λέγοντας ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος ἐπανεκλήθη ἀπὸ τὴν ἀντίθετη μερίδα, δηλ. τοῦ Κοντορούση, γιατί, ὅπως ὁ ἴδιος ἄλλωστε λέγει, μόνο ἑπτὰ μῆνες ἔμεινε ἀργός. Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς ὁ Δεσπότης Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος στὴ διαμάχη αὐτὴ ἔδειξε συμπάθεια πρὸς τὸν Αὐλιώτη,[3] κατάφερε ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐπαναφέρη τὸν Ἀμφιλόχιο στὴ Σχολή. Αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ποίημα τοῦ Περδικάρη, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ἀφιέρωση πρὸς τὸν Θεόφιλο ἑνὸς χαμένου σήμερα ποιητικοῦ ἔργου του. Εἶναι γραμμένο μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Περδικάρη σ' ἕνα στὰ δύο διπλωμένο φύλλο χάρτου, ποὺ φυλάσσεται στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης.[4]

---

[1] Ἀγγελία, σ. 78.

[2] Ἱστορία τῆς Κοζάνης, σ. 69 ἑξ.

[3] Λιούφης, ὅ.π., σ. 74 ἑξ.

[4] Ὁ Μιχαὴλ Καλλινδέρης δημοσίευσε στὸ βιβλίο του «Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης» (Θεσ/νίκη 1951) σ. 143 ἑξ., μόνο τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος παραλείποντας τοὺς στίχους 10 ἕως καὶ 36, καθὼς καὶ τοὺς τρεῖς στίχους τῆς τετάρτης σελίδας τοῦ διφύλλου.

Τῷ πανιερωτάτῳ, ἐλλογιμωτάτῳ τε
καὶ θεοπροβλήτῳ Ἐπισκόπῳ ἁγίῳ
Σερβίων κυρίῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ,
τῷ σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότῃ.
Τί Σοι προσάξω τῷ σεπτῷ μοι Δεσπότῃ,
χρέους τε τίσιν, εἶτα καὶ δεῖγμα τρόπου;
Καὶ γάρ τι πρὸς Σέ νῦν ὀφείλεται τέλος,
οἷς μικρὸν ἐξέλαμψε γνώσεως φάος:
Σὺ γὰρ συνέσχες τὴν σχολὴν κλονουμένην,
Σὺ τοὺς μαθητὰς οὐ παρεῖδες ἐν ζόφῳ·
Διδάσκαλον Σὺ τὸν σοφώτατον φέρεις
(εἰ μὴ τὸ φίλτρον ἐξαπατᾷ τὴν δίκην),
σοφὸν Πλάτωνα καὶ νέον Δημοσθένη,
σελ. 2 ἐξ οὗ προσεβλάστησαν εὐθαλεῖς κλάδοι,
καρπῶν, λόγων βρίθοντες, ὡς μούσης τέκνα,
ἐφ' οἷς ἐκεῖνος εἰκότως φρονεῖ μέγα.
Οἷον γὰρ ἔργον αὐτὸς ἐξέδειξέ Σοι,
οὐδεὶς ἕως νῦν ἄλλος ἤνεγκε χρόνος
οὐδ' Εὐγενείου καὶ σοφοῦ Νικηφόρου,
ὧν φροῦδον ὄντως καὶ μάταιον τὸ κλέος,
ὁ στόμφος οὐδὲν ἢ κενὴ φιλαυτία,
οὐδὲν τέλος φέρουσα χρηστὸν τῷ γένει.
Ποῦ γὰρ μαθηταί; Ποῦ λόγων ἐπιδόσεις,
ὧν νῦν ἄμοιρον τὸ πρὶν ἔξοχον γένος;
Ἕωλα πάντα καὶ κενὸς μόνον κρότος·
ἦλθον, διῆλθον καὶ παρῆλθον τηνάλως
οἰκεῖον αὐτῶν ἐκδιώκοντες τέλος.
Ἀλλ' οὗτος ἔργον ἀκλεὴς ἔδειξέ σοι:
ἰδοὺ μαθηταὶ πρὸς λόγους ὡρμημένοι,
ἄλλοι δὲ μούσης προσπελάζοντες θύραις,
οἱ δ' ἔνδον ἱδρύσαντο τῶν ἀνακτόρων
προσμαρτυροῦντες τῷ Σοφῷ χρηστοὺς πόνους.
σελ. 3 Σὺ τοίνυν ἀρχὴ τοῦ καλοῦ, τὸ δ' αὖ τέλος
ὁ νῦν καθ' ἡμᾶς χριστολάτρης Σωκράτης.
Ἀλλ' εἶδες, ὡς δεῖ, καὶ μαθητῶν σου λόγους,
καλοὺς τρυγητούς, εὔοσμ' ἄνθη τῶν πόνων,
ἐξ ὧν ψυχῆς ἔξεστι τὴν ἕξιν κρίνειν,
ὅπως ἂν ἡσθῇς ὡς πατὴρ τοῖς σοῖς τέκνοις;
Πάρεργον ἔργον τοῦτ' ἴσως πᾶς τις κρίνας
οὐδεὶς ἕως νῦν καὶ λόγους ἤνεγκέ Σοι.

Ἐγὼ δ' ἐν ἀρχῇ, ξὺν Θεῷ, πονημάτων
ἐμῶν, ἀπαρχὴν τοῦτο νῦν Σοι προσφέρω,
μούσης ἄθυρμα καὶ φίλῳ μούσης πρέπον
χρέους τε τίσιν, εἶτα καὶ δεῖγμα τρόπου.
Ἄρ' οὖν τὸ δῶρον εὐμενῶς Σὺ προσδέχου
ὡς χρηστὸς ὄντως καὶ πατὴρ ἀποβλέπων
οὐ πρὸς τὸ δῶρον—καὶ γὰρ οὐ κατ' ἀξίαν—
ἀλλ' ἐς τὸ θερμὸν[1] τῆς ἐμῆς προθυμίας.
Τῆς ὑμετέρας θεοπροβλήτου ἐλλογιμωτάτης Πανιερότητος
δοῦλος εὐτελὴς
Μιχαῆλος Ἀναστ(ασίου) ὁ Πρεδικ(άρης)

σελ. 4

α
ἦ ῥά κεν ἐκ Γαλίης ἥκει νῦν πατροκτόνοιο
β
Τί πρῶτον καταλέξω, ἐπεὶ πάρα μυρία εἰπεῖν
γ
Αὐτὰρ ἐπεὶ φιλόνεικοι, ὥς ῥά τε φέρτεροι ἠσοί[2]

Οἱ 44 αὐτοὶ στίχοι τῆς ἀφιερώσεως εἶναι γραμμένοι σὲ βυζαντινὸ ἰαμβικὸ δωδεκασύλλαβο. Ὅτι ἀκολουθοῦσε τὸ κύριο ποίημα μαρτυροῦν ἴχνη δεσίματος στὸ σωζόμενο δίφυλλο· οἱ τρεῖς στίχοι σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο, οἱ ὁποῖοι ὑπάρχουν στὴ σ. 4 τοῦ διφύλλου, εἶναι πιθανότατα οἱ πρῶτοι στίχοι τριῶν μερῶν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ (πρβλ. τὰ α', β', γ' πάνω ἀπὸ τὸν καθένα τους). Χρονολογία δὲν ὑπάρχει σημειωμένη, μποροῦμε ὅμως εὔκολα νὰ μάθωμε τὸ χρόνο τῆς συνθέσεώς του μὲ τὴ βοήθεια τῆς βιογραφίας τοῦ Μιχαὴλ Περδικάρη, ποὺ μᾶς δίνει ὁ Ζαβίρας,[3] καὶ ἀπὸ μιὰ πληροφορία τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη. Παραθέτομε πρῶτα τὴ βιογραφία ὁλόκληρη συμπληρώνοντας τὸν Ζαβίρα σὲ μέρη ποὺ ἔχει χάσματα, ἢ γιὰ μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια:

1790 Μιχαὴλ Πρεδικάρης ὁ νεώτερος<,> υἱὸς Ἀναστασίου τοῦ Βερροιαίου τοῦ τὸ Μυθικὸν συγγράψαντος·[4] *ἐγεννήθη ἐν Κοζάνῃ <τῷ*

---

[1] Τὸ κείμενο ἔχει *ἄκρον*, προτιμήσαμε ὅμως τὴ γραφὴ *θερμόν*, ποὺ ἔγραψε τὸ ἴδιο χέρι στὸ περιθώριο.

[2] Ἴσως πρέπει νὰ γραφῆ *φέρτεροί εἰσι*.

[3] Νέα Ἑλλάς, σ. 453.

[4] Γιὰ τὸν πατέρα Ἀναστάσιο Περδικάρη ὁ Ζαβίρας ἔχει χωριστὴ βιογραφία στὴ σ. 196.—Τὸ «Μυθικὸν» τὸ βρίσκομε μεταξὺ τῶν βιβλίων ποὺ σώζονταν στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Kecskemét (Βλ. Hajnóczy, ὅ.π., σ. 47: «Περδικάρη Ἀναστασίου, Μῦθοι, Βιέννη 1783». Τὸ ἴδιο στὴ ΜΕΕ καὶ στὸ Ἐγκ. Λεξικὸ Ἐλευθερουδάκη [λ. Περδικάρης Ἀναστάσιος] φέρει ἔτος ἐκδ. 1720

1766>· τῷ δὲ 1795 ἐκ Βιέννης ἀπῆλθεν εἰς <Πατάβιον 1796 καὶ εἶτα εἰς Βολωνίαν 1798, 1799 καὶ 1800>[1] *πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἰατρικῆς· συνέγραψεν ἑλλάδι φωνῇ:*

1. Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ κατὰ σύνταξιν λόγου

2. Διάλογον ἐπιγραφόμενον Ὅσιος ἢ Περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, θεώρημα ἄριστον· τὰ διαλόγου δὲ πρόσωπα Ἀμφιλόχιος <Παρασκευᾶς>, Χαρίσιος <Μεγδάνης> ἱερεύς, Γεώργιος Κωνσταντίνου <Σακελλαρίου> καὶ Μουσότιος Γάλλος.

<3.> Ποίησιν δι' ἡρώων μέτρων Παλίνορσον φιλοσοφίαν ἢ Κατὰ Κελτῶν ἐπιγράψας, ἣν καὶ τῷ ἁγίῳ Σερβίων <Θεοφίλῳ τῷ Βερροιαίῳ> καθιερώσατο· καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ ἀντίγραφος σῴζεται.

<4.> Ἐπιγράμματα διαφόρων ὑποθέσεων καὶ ἰαμβικά τινα πολύστιχα.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία πὼς τὸ μνημονευόμενο ἀπὸ τὸν Ζαβίρα ὑπ' ἀριθ. <3> ἔργο εἶναι τὸ χαμένο ποίημα· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «καθιέρωσιν» ἐνισχύει τὴ βεβαιότητα αὐτὴ καὶ τὸ μέτρο («δι' ἡρώων μέτρων») καὶ τὸ «Κατὰ Κελτῶν» (πρβλ. τὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου μέρους: «ἐκ Γαλίης ἥκει νῦν πατροκτόνοιο»). Τὸ 1804 λοιπόν, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ Ζαβίρας, ἢ καλύτερα τὸ 1801, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο εἶχαν σχεδιαστῆ οἱ βιογραφίες ὡς τὸ στοιχεῖο N, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς terminus ante quem. Ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1804/1801 μποροῦμε νὰ χρονολογήσωμε τὴ σύνθεσή του, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψη τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη στὸ ἀνέκδοτό του ἔργο «Ρήγας ἢ Κατὰ ψευδοφιλελλήνων», γραμμένο τὸ 1811.[2]

καὶ 1760!).— Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογενείας Περδικάρη, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει ὁ Ζαβίρας, μπορεῖ νὰ σχηματιστῆ ὡς ἑξῆς. (Ὑπογραμμίζονται μὲ διπλὴ γραμμὴ ὅσοι ἔχουν ἰδιαίτερη βιογραφία στὴ Νέα Ἑλλάδα· κάτω δεξιὰ ἀπὸ κάθε ὄνομα ἡ σελίδα στὴ Νέα Ἑλλάδα καὶ ἀριστερὰ τὸ ἔτος ἀκμῆς):

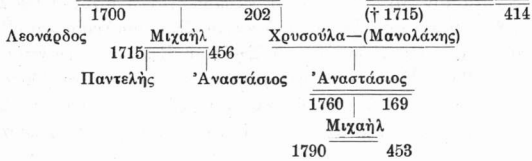

[1] Μετὰ τὸ *εἰς* ὑπάρχουν ἀποσιωπητικὰ στὴν ἔκδοση τοῦ Κρέμου. Οἱ τοποχρονολογίες συμπληρώθηκαν ἀπὸ ἐνθυμήσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη σὲ διάφορα βιβλία, ποὺ ὑπάρχουν στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Ἂς προστεθῆ καὶ ἡ ἑξῆς: *1793 Ἀπριλίου 14 ἐν Βουκουρεστίῳ.* Ὅτι τὸ ἔτος 1798 ἦταν στὴ Βολωνία μαρτυρεῖ ἡ ἐπιστολή, τῆς ὁποίας ἀπόσπασμα δημοσιεύεται στὴ σελ. 436.

[2] Φυλάσσεται στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.— Στὴ Βασικὴ Βιβλιοθήκη,

Ἔχω εἴκοσι χρόνους,[1] *πρὶν ἀκόμη σχεδὸν περάσω εἰς Ἰταλίαν νὰ σπουδάσω ἰατρικήν, ἀφ' οὗ παρητήθην ἀπὸ τὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀνάγνωσιν καὶ ἀπὸ τὸ νὰ συγγράφω, ὡς ἔγραφον τότε, ἑλληνιστί».*

Τὶς πληροφορίες γιὰ τὸν Περδικάρη δὲν ἀποκλείεται νὰ τὶς πῆρε ὁ Ζαβίρας ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Περδικάρη, τὸν ὁποῖο θὰ συνάντησε στὴ Βιέννη, ἴσως ὅμως καὶ ἀπὸ τὸν Γεώργιο Σακελλαρίου, ἐπιστήθιο φίλο καὶ τῶν δύο. Πάντως τὸ ἔτος 1775, ποὺ δίνει ὁ Ζαβίρας ὡς ἔτος ἀναχωρήσεως τοῦ Περδικάρη ἀπὸ τὴ Βιέννη, δὲ μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ ἀληθεύη· φαίνεται πὼς εἶναι εἴτε τυπογραφικὸ λάθος εἴτε κακὴ ἀνάγνωση τοῦ Κρέμου εἴτε «ὀλίσθημα γραφίδος» τοῦ Ζαβίρα ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1795. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ νομίζομε πὼς γράφηκε τὸ ποίημα καὶ στάλθηκε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ στὸν Θεόφιλο, ποὺ ἐνήργησε νὰ ἐπαναπροσληφθῆ ὁ Ἀμφιλόχιος στὴ Σχολὴ μετὰ τὴν ἑπτάμηνη ἀπομάκρυνσή του. Μιὰ τυχὸν εἰκασία, πὼς ὁ Περδικάρης στὴν ἀφιέρωση ὑπονοεῖ ἄλλον δάσκαλο καὶ ὄχι τὸν Ἀμφιλόχιο, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ σταθῆ, γιατὶ κανεὶς ἄλλος δὲν παρουσιάζεται στὴν Κοζάνη κατὰ τὰ χρόνια αὐτὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀμφιλόχιο· οὔτε πάλι μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται στὴν ἀρχικὴ πρόσληψή του τὸ 1782, γιατὶ ἐπίσκοπος τότε, ὅπως εἴδαμε, ἦταν ὁ Ἰγνάτιος.

Ὅπως εἴδαμε πιὸ πάνω, ὁ Ἀμφιλόχιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κοζάνη τὸ 1797, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἔπαψε νὰ ἔρχεται ὁ τόκος τῶν χρημάτων, ποὺ ἦταν κατατεθειμένα στὴν «Τσέκα» τῆς Βενετίας· ἡ κατάληψη τῆς πόλεως αὐτῆς ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, κοντὰ στὶς ἄλλες δυσάρεστες συνέπειες ποὺ εἶχε στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς παροικίας ἐκεῖ καὶ ἄλλων ἀκόμη παροικιῶν, προκάλεσε τὸ κλείσιμο ἀρκετῶν σχολείων στὴν σκλαβωμένη Ἑλλάδα, γιατὶ κατασχέθηκαν τὰ τοκοφόρα χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα συντηροῦνταν τὰ σχολεῖα αὐτά. Τὸ σχολεῖο τῆς Κοζάνης, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ ἀφοῦ δίδαξε δύο χρόνια ὁ μαθητής του Γεώργιος Λούϊας «προσκληθεὶς ἐκ Βελβενδοῦ», ἔκλεισε γιὰ πολλὰ χρόνια.[2] Ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὁ Ἀμφιλόχιος κατὰ τὸν Μεγδάνη πρέπει νὰ ἦρθε γιὰ λίγο χρόνο στὰ Σέρβια· ὥστόσο αὐτὸ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμιὰ ἄλλη μαρτυρία καὶ οἱ παρακάτω καταχωρήσεις στὸν Κώδικα τοῦ Σχολείου Βελβεντοῦ φαίνεται νὰ τὸ καθιστοῦν ἀμφίβολο. Γιατὶ ὁ Ἀμφιλόχιος παρουσιάζεται νὰ βρίσκεται ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια νὰ πῆγε στὰ Σέρβια κατὰ τοὺς προηγούμενους μῆνες, πιὸ πιθανὸ ὅμως εἶναι νὰ σχολάρχησε

τ 11 «Οἱ Πρόδρομοι» Ἀθῆναι 1956, σ. 189 ἑξ., ὁ Λ. Βρανούσης δημοσίευσε ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, στὰ ὁποῖα περιέχεται καὶ τὸ χωρίο ποὺ παραθέτομε.—Ὁλόκληρη τὴν εἰσαγωγή, γραμμένη στὴν κοινὴ τῆς ἐποχῆς, ἀντιγράψαμε ἤδη τὸ ἔτος 1954.

[1] Αὐτὸ εἶναι βέβαια μὲ κάποια ὑπερβολὴ εἰπωμένο.

[2] Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 79.

ἐκεῖ μετὰ τὸ Βελβεντό. Ἀπὸ τὸν Κώδικα λοιπὸν αὐτόν, ποὺ φυλάσσεται στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης (ἀριθ. Κώδ. 166, σ. 221), ἔχομε τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

1788 Ἰουλ. 23

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1785 Ἰουλίου 23 ἐλογαριάσθη τὸ δεδουλευμένον διάφορον τῆς ἀνωτέρω ὁμολογίας τῆς σχολῆς, τῶν χρεωστουμένων αὐτῇ ας^λλ 2500 πρὸς τὰ δέκα ἕνδεκα διὰ τρεῖς χρόνους ὁλοκλήρους ἕως σήμερον, τὰ ἐπληρώθη. . . . . ας^λλ : 750 :

Ἐξ αὐτῶν ἐπληρώθη ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευματ)ικοῦ εἰς τρεῖς χρόνους ἕως σήμερον, καὶ ξεπεύτεται . . . . . ας^λλ : 150 :

Ἔμειναν ἐξ αὐτῶν τὰ ἔξωθεν φαινόμενα γρόσια ἑξακόσια, τὰ ὁποῖα ὡς ἐλλείποντος διδασκάλου τοῖς παρελθοῦσι τρισὶ χρόνοις ἀπέρασαν εἰς λογαριασμὸν τῆς ἐκκλησίας ὡς φαίνεται ὄπισθεν τοῦ παρόντος φύλλ: 208, καὶ εἰς ἔνδειξιν. . . . . , ... ας^λλ : 600 :

1789 Ἰουλ. 23

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐλήφθη τὸ διάφορον τῆς ὄπισθεν ὁμολογίας τοῦ σχολείου παρὰ τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας καὶ ἐπληρώθη παρ' αὐτοῦ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου . . . ας^λλ : 200 :
καὶ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευματ)ικοῦ. . . . . ας^λλ : 50 :

Γιὰ τὰ ἔτη 1790 μέχρι καὶ 1795 εἶναι γραμμένα τὰ ἴδια ἀκριβῶς, ὅπως καὶ γιὰ τὸ 1789, χωρὶς δηλ. νὰ μνημονεύεται τὸ ὄνομα οὔτε τοῦ δασκάλου οὔτε τοῦ πνευματικοῦ. Γιὰ τὰ ἔτη 1796 καὶ 1797 τὰ ἴδια πάλι, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι προστίθεται τὸ ὄνομα τοῦ δασκάλου *Γεωργίου Λούια* καὶ τοῦ πνευματικοῦ *παπα Ἰωακείμ*. Γιὰ τὸ 1798:

1798 Ἰουλίου 20

Διὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐλήφθη τὸ διάφορον τῆς ὄπισθεν ὁμολογίας τοῦ σχολείου παρὰ τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας, καὶ ἐπληρώθη παρ' αὐτοῦ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου ἀμφιλοχίου ας^λλ : 200:
ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευματι)κοῦ
παπα Ἰωακεὶμ . . . . . ας^λλ : 50:
2500:[1]

Ἀπὸ τὴν τελευταία σημείωση μαθαίνομε ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδαξε στὸ Βελβεντὸ ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797 ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ 1798. Ἂν ἦταν καὶ τὰ ἑπόμενα ἔτη δὲν ἀναφέρεται, γιατὶ ὡς τὸ ἔτος αὐτὸ ἔγινε ἡ καταχώρηση στὸν κώδικα, ἴσως ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀμφιλόχιο, ὅπως φανερώνει ὁ γραφικὸς χαρακτήρας καὶ ἡ ἴδια ποιότητα τῆς μελάνης. Τὸν Ὀ-

[1] Εἶναι τὸ γενικὸ ἄθροισμα τῶν μισθῶν δασκάλου καὶ πνευματικοῦ τῶν ἐτῶν 1789 - 1798.

κτώβριο τοῦ 1798 βρίσκομε τὸν Ἀμφιλόχιο περαστικὸ ἢ ἐπισκέπτη στὴν Κοζάνη, ὅπως δείχνει ἡ παρακάτω ἰδιόχειρη σημείωσή του σ' ἕνα ἀπὸ τὰ περιθώρια τῆς ἐπιστολῆς ποὺ ἔστειλε στὶς 20 Ὀκτωβρίου 1798 ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὁ Ἀναστάσιος Περδικάρης στὸ γιό του Μιχαήλ,[1] ποὺ σπούδαζε, ὅπως εἴδαμε, ἰατρικὴ στὴ Βολωνία:

Ἐγὼ Ἀμφιλόχιος ἔτι ζῶν ἔτυχον εἰς Κοζάνην καὶ ἀσπαζόμενος εὔχομαι καὶ σὲ προσμένω διὰ νὰ σὲ ἀπολαύσω, καθὼς σὲ ἐξεμπροβόδισα σῶον, σῶον καὶ ἀνελλειπῆ τῶν καθαρῶν ναμάτων τῆς εὐσεβείας καὶ ὀρθοδοξίας καὶ ἀμέτοχον τῶν νεωτέρων μολυσμάτων. Εἶεν Χριστὲ βασιλεύς.

Ἡ στοργή, ποὺ δείχνει ὁ Ἀμφιλόχιος στὸ σημείωμα αὐτὸ πρὸς τὸν Περδικάρη, ἐξηγεῖται εὔκολα. Ὑπῆρξε ὁ μόνος σχεδὸν ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς μαθητάς του, ποὺ ἀκολούθησε μὲ πεῖσμα καὶ συνέπεια τὶς ἰδέες τοῦ δασκάλου του, διατηρώντας τὸ μίσος πρὸς τὴ «νεωτέρα φιλοσοφία» καὶ τὶς ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ—κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία—εἰσαγόμενες ἰδέες.[2]

---

[1] Στὴ μελέτη τοῦ φίλου Β α σ. Φ ό ρ η, Τὰ Σέρας κλπ. [Νέα Ἑστία 57 (1955) ὑποσημ. 1] ἀπὸ παραδρομὴ γράφηκε *τοῦ Κοζανίτη γιατροῦ Μιχαὴλ Περδικάρη* ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ... *Ἀναστασίου Περδικάρη*.

[2] Ὁ Π. Κ. Ἐ ν ε π ε κ ί δ η ς (Ἐφημ. Ἀθηνῶν «Τὸ Βῆμα» τῆς 10.11.1953) θέλοντας νὰ προσδιορίση τὰ ἐλατήρια ποὺ ὤθησαν τὸν Περδικάρη νὰ προβῆ στὴ γραπτὴ ἐπίθεση κατὰ τοῦ Ρήγα, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἐριστικὴ καὶ σκωπτικὴ διάθεση καὶ ἐθελοδουλεία, ποὺ τοῦ ἀποδίδει, προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο, διατυπώνοντας τὴν ὑπόθεση, ὅτι ὁ στενοπατριωτισμὸς (ὁ Περδικάρης καὶ ὁ προδότης Οἰκονόμου ἦταν συμπατριῶτες) καὶ ὁ χρηματισμὸς (ὁ Οἰκονόμου πλούσιος μεγαλέμπορος, ὁ Περδικάρης φτωχὸς παραγωγὸς στίχων) πρέπει νὰ ὑπῆρξαν τὰ κίνητρά του. Ἂν διάβαζε ὅμως τὴν εἰσαγωγὴ καὶ μόνο τοῦ λιβέλλου, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, δὲν θὰ ἔπεφτε σ' αὐτὸ τὸ σφάλμα. Ὁ Περδικάρης ἐπιτίθεται ἐκεῖ κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, ὅσο σχεδὸν καὶ κατὰ τοῦ Ρήγα. Ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμη παραβλέψωμε τὴν ἄγνοια τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτρέψη ἀπὸ μιὰ τόσο εὔκολη κατάκριση. Εἶναι ἡ ὕπαρξη τοῦ «Ἑρμήλου» καὶ τῆς «Προδιοικήσεως». Πῶς ἦταν δυνατὸ ἕνας ἄνθρωπος, ποὺ δὲν δίστασε νὰ τὰ βάλη μὲ τοὺς ἰσχυροὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς τῆς ἐποχῆς γιὰ λόγους καθαρὰ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεαλιστικούς, νὰ καταστῆ μίσθαρνο ὄργανο ἑνὸς προδότη; Ἡ ἀλήθεια διακρίνεται εὔκολα ἔπειτα ἀπὸ τὰ λίγα ποὺ εἴπαμε παραπάνω: ὁ Περδικάρης εἶνσι βέβαια συντηρητικός, ἀλλὰ καὶ γνήσιος ἰδεολόγος, πιστὸς μαθητὴς τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ τοῦ Μπαλάνου· βλέπει μὲ ἀνησυχία τὶς ἰδέες, τὶς ἀθεϊστικὲς προπάντων, τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ποὺ διακηρύσσει ὁ Ρήγας, καὶ στὸ πρόσωπό του αὐτὲς χτυπᾶ. Ἔπειτα ἔχει γνωρίσει τὸν ἴδιο τὸν Ρήγα προσωπικὰ στὸ Βουκουρέστι καὶ πολλὰ ἀσθενῆ σημεῖα τοῦ χαρακτήρα του· δὲν μπορεῖ νὰ τὰ συγχωρήση ἢ νὰ τὰ παραβλέψη, ὅπως ἀκριβῶς δὲν συγχώρησε μὲ τὸν Ἑρμῆλο του τὴν ἠθικὴ σαπίλα μερικῶν ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ ἀρχόντων.—Ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα χρειάζεται εὐρύτερη καὶ βαθύτερη ἔρευνα. Τὸ γεγονὸς εἶναι πὼς ὁ Περδικάρης οὔτε καιροσκόπος ὑπῆρξε οὔτε καὶ πουλήθηκε, γιὰ νὰ δικαιώση φιλοσοφικὰ μιὰ προδοσία, ὅπως ὑπέθεσε ὁ Ἐνεπεκίδης.

***

Γιὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἔχομε δυστυχῶς τίποτε νὰ προσθέσωμε στὶς πληροφορίες τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Μεγδάνη· ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποὺ ὑπάρχουν στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης κανένα δὲν μπορεῖ μὲ βεβαιότητα νὰ ἀποδοθῆ στὸν Ἀμφιλόχιο· ἴσως νὰ σῴζεται κανένα στὴν Ὀλυμπιώτισσα. Ὁ Ζαβίρας λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος συνέγραψε: α) Λογικὴν πραγματείαν, ἣν καὶ παραδίδει πρὸ τῆς Ἀριστοτελικῆς, β) Βιβλίον Κάτοπτρον φιλοσοφίας καὶ γ) Ὑποτύπωσιν ρητορικῶν ζητημάτων, ὅλα σὲ ἁπλὴ γλώσσα. Ὁ Μεγδάνης πάλι λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος χρησιμοποιοῦσε τὸν μαθητή του Γεώργιο Παπαδόπουλο «ὡς ἀντιγραφέα εἰς τὰς περὶ Λογικῆς καὶ Ῥητορικῆς ἐπαγορεύσεις του, τὰς ὁποίας ἐπεχειρίσθη καὶ ἔπειτα διὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὸ γῆρας του ἠμέλησε· καὶ ἔμειναν ἀδιόρθωτοι οἱ κόποι του καὶ ἑπομένως ἄχρηστοι»[1].

Θὰ τελειώσωμε παραθέτοντες δυὸ μόνο χρησμοὺς τοῦ Ἀμφιλοχίου· οἱ ἀπαντήσεις ποὺ ἔδωσε στὶς σχετικὲς ἐρωτήσεις εἶναι χαρακτηριστικὲς γιὰ τὸν ταπεινὸ αὐτὸν πατριώτη γεροδάσκαλο καὶ μιλοῦν μόνες τους:

Ἐρώτησις: Τί γενήσεται ἐν τῷ πλησιάζοντι αἰῶνι;
Ἀπόκρισις: Πτέρυγες ἀπέπεσον τοῦ Ἀντιχρίστου.
Ὁ Καιρὸς κράζει: Ἀνάστα, τί καθεύδεις;

Ἐρώτησις: Ὁποία κατάστασις γενήσεται ἐν τῇ Πατρίδι;
Ἀπόκρισις: Ἀρίστη διόρθωσις ἐπιφανεῖται·
λάμψει πανταχοῦ Λόγος Ἐλευθερίας.

---

[1] Ἀγγελία, σ. 79.